

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Княжевої Ірини Анатоліївни про дисертацію
Мороз-Рекотової Лесі Вікторівни
«Формування професійно-комунікативної культури майбутніх
вихователів дошкільних навчальних закладів»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Сучасний соціокультурний простір характеризується потребою в постійній різновекторній комунікації, зміст та якість якої значною мірою визначається рівнем комунікативної культури її суб'єктів. Відповідно стає необхідним переосмислення ракурсу проблеми щодо професійної підготовки носіїв такої культури. Серед них виокремлюємо професію вихователя закладу дошкільної освіти, функцією якого є не тільки навчання, а й формування в дітей первинних комунікативних умінь і навичок, орієнтирів у виборі ними комунікативних стратегій подальшої міжособистісної взаємодії. Якісне виконання зазначених функцій значною мірою уможливується сформованістю в майбутніх вихователів такого складного особистісного утворення, як професійно-комунікативна культура. Рецензоване дисертаційне дослідження є актуальним і відповідно до нової ситуації підготовки фахівців з дошкільної освіти щодо узгодження її зі стандартами вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Водночас, і це переконливо доведено дослідницею на підставі ґрунтовного аналізу наукових джерел, практичного досвіду, результатів проведеного у кількох вищих педагогічних закладах констатувального експерименту, у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в ході їхньої професійної підготовки недостатньо сформована професійно-комунікативна культура, яка фокусує в собі професійні, світоглядні, особистісні, етико-естетичні, мовленнєві й комунікативні якості, не розроблено і відповідне навчально-методичне забезпечення цього процесу.

Структура дослідження відповідає чинним вимогам, вона цілком

виважена і підпорядкована виконанню п'яти завдань. Анотації, вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки пов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу. Загальний обсяг дисертації складає 299 сторінок, основного тексту – 184 сторінки. Його вдало ілюструють 23 таблиці і 15 рисунків. Список використаних джерел налічує 330 найменувань, у тому числі 13 джерел іноземною мовою.

Акцентуємо увагу на тому, що здійснений аналіз дисертаційного дослідження Л. В. Мороз-Рекотової дозволяє стверджувати про чіткість, взаємоузгодженість і вмотивованість його основних наукознавчих складників (мета, завдання, об'єкт, предмет), адекватність обраних для реалізації мети та завдань, теоретичних, емпіричних і статистичних методів, незаперечність новизни для науково-педагогічного загалу. У ньому вперше, на підґрунті виявлення сутності базових понять дослідження, визначення структури професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, представлено модельне уявлення про ефективне формування досліджуваного феномена в процесі професійної підготовки в педагогічному ЗВО, що уможлиблюється створенням пропонованих педагогічних умов.

Щодо практичного значення дослідження, то зауважу про можливість його високої оцінки, зважаючи на розроблені й упроваджені авторкою дисципліну вільного вибору, систему комунікативних мікротренінгів, навчальний посібник тощо; та перспективу їх багатоцільового застосування в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти.

Аналіз списку представлених у дисертації та авторефераті 18 публікацій авторки, з яких 17 одноосібних, вибіркоче ознайомлення з ними дає підстави підтвердити не лише широке оприлюднення й апробацію теоретичних положень дослідження, а й повноту викладу в них основних результатів наукового пошуку.

Дозвольте зупинитися на аналізі змісту дисертації та визначити найбільш істотні наукові здобутки дослідниці.

У першому розділі – «Теоретичні засади формування професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» – дослідниця здійснює ретельний аналіз не лише доробку вітчизняних і зарубіжних учених, а й державних документів, що визначають зміст комунікативного складника професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО. Зроблено акцент на розкритті особливостей професійної комунікації майбутнього вихователя, достатньо презентабельному аналізі наукових підходів вітчизняних (Ф. Бацевич, Г. Беленька, А. Богущ, В. Гриньова, С. Ісаєнко, Т. Калюжна, К. Коновалова, О. Лебідь, Н. Мазур, Л. Мацько, В. Садова, Ю. Смолянко, І. Тимченко та ін.) і зарубіжних дослідників (А. Вербицький, П. Гуревич, І. Зимня, М. Каган, В. Кан-Калік, А. Капська, Н. Кузьміна, А. Мудрик, В. Сластьонін, Е. Тайлор та ін.) стосовно вихідних понять «культура», «професійна культура», «комунікативна культура», «комунікативна компетентність». Це дозволило поглибити наукові уявлення про професійно-комунікативну культуру педагога як категорії, що характеризується через її прояв на різних рівнях професійного спілкування та розкрити власне дослідницьке розуміння сутності феномену «професійно-комунікативна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» (п.1.1.), який не викликає сумніву щодо його змісту.

Особливо цінним науковим доробком здобувачки визнаємо визначену й переконливо обґрунтовану оригінальну структуру досліджуваного феномену, що включає не лише компоненти (світоглядний, технологічний, особистісний), а й елементи (мовний, комунікативний, емпатійний, етико-естетичний). Цілком переконливо доведено їх інтеграцію, взаємодоповнюваність і взаємозв'язок, що унаочнено в рисунках 1.1. (с. 50) та 1.2. (с. 52), вичерпно розкрито їх змістове наповнення.

У позитиві відзначу, що ґрунтовно, виважено, чітко, у логічній послідовності розкриті в першому розділі теоретичні позиції дозволили дослідниці скласти міцне підґрунтя подальшої експериментальної роботи.

Продовженням логіки дослідження є подані й науково обґрунтовані в другому розділі роботи на підставі аналізу наукових джерел і дисертаційних досліджень інших учених критерії та показники сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що у взаємозв'язку з компонентами складають цілком переконливу систему виявлення рівнів сформованості досліджуваного феномену, якій властиві характеристики інноваційності. Пропонована система дозволила здобувачці якісно увиразнити і механізм формування, і можливості оцінювання відповідних професійно-особистісних досягнень майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти щодо сформованості в них професійно-комунікативної культури.

На цьому тлі переконливо побудовано модель формування досліджуваного феномену, що включає концептуальний, змістово-процесуальний та оцінний блоки. Подальші кроки дослідницького пошуку здобувачки спрямовані на застосування потенціалу таких наукових підходів, як аксіологічний, акмеологічний і компетентнісний, що склали методологічний підмурок пропонованої моделі. Визначення реперних точок кожного із них дозволило автору оптимізувати формування професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів. Цей аспект роботи можна означити «великим плюсом» для дисертації кандидатського рівня.

Як досягнення дисертантки відзначимо виокремлення із належною науковою аргументацією педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів ЗДО, а саме: забезпечення стійкої мотивації до самоактуалізації професійно-комунікативної культури; організація акмеологічного впливу та супроводу в процесі формування професійно-комунікативної культури; занурення в активну самостійну діяльність із набуття майбутніми вихователями особистого професійно-комунікативного досвіду в процесі фахової підготовки.

Стрижневим у дослідженні є третій розділ, у якому студійовано зміст і результати фундаментально і грамотно проведених пошуково-

розвідувального, констатувального, формувального та прикінцевого етапів дослідно-експериментальної роботи.

Застосований у роботі діагностувальний інструментарій зауважень не викликає, оскільки він уміщує відповідно до виокремлених показників як методики відомих дослідників, так і розроблений автором опитувальник «Моя професійно-комунікативна культура», застосування яких дозволило прозоро й переконливо виявити рівневі особливості та специфіку сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів ЗДО до і після формувальної роботи. Без сумніву схвально, що авторка не обмежилася кількісною характеристикою одержаних результатів, а й наводить якісні ознаки рівневих проявів кожного з діагностованих показників професійно-комунікативної культури, що увиразнює отримані дані та підтверджує достовірність і коректність проведеного експериментального дослідження, результати якого стали спонукою до проведення формувального етапу роботи.

Другий підрозділ третього розділу цілком присвячений реалізації змісту пропонованої моделі, що відповідно до авторського задуму передбачала таку етапність роботи в межах змістово-процесуального блоку: когнітивно-збагачувальний, змістово-перетворювальний, діяльнісний. Кожний з етапів супроводжувався розробленим авторкою навчально-змістовним ресурсом, стрижнем якого став елективний курс «Професійно-комунікативна культура вихователя ЗДО», збагачених відповідним змістом навчальних дисциплін циклу професійної підготовки («Педагогіка дошкільна», «Культура мовлення та виразне читання», «Психологія дошкільна», «Дошкільна лінгводидактика», «Педагогічна майстерність» і виробничої практики, що употужнило їх значення для формування досліджуваного феномену. Ретельно прописаний відповідно до цілей кожного з етапів дидактико-методичний інструментарій створює рельєфне уявлення про інноваційність змісту вжитих експериментальних заходів, серед

яких на особливу увагу слугує пропонована система професійно зорієнтованих мікротренінгів і коуч-сесій.

Переконливими вважаємо кінцеві результати дослідження, достовірність яких підкріплено коректним використанням методів математичної статистики, що підтверджує ефективність пропонованої моделі.

Значний науковий і суто практичний інтерес становлять численні додатки, викладені на 70 сторінках, зміст яких доповнює і збагачує наведену на сторінках третього розділу дисертаційного дослідження інформацію.

Результати проведеного дослідження впроваджено в освітній процес 5 вищих педагогічних навчальних закладів різних регіонів України.

Структура дисертації та її зміст ідентичні змісту автореферату, що відбиває принципові ідеї здійсненого дослідження.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, у якій поставлені мета і завдання повністю реалізовано, вважаємо за необхідне вказати, що виконане дослідження не позбавлене окремих недоліків, побажань і певних дискусійних моментів:

1. Перше зауваження пов'язане з окремими структурними складниками дисертації, які, по суті, не впливають самі по собі на її зміст і результати дослідження. Зокрема це стосується відсутності гіпотези дослідження. Розуміючи допустимість цього факту відповідно до сучасних вимог, усе ж зазначу особисту позицію. Вважаю, що наукове дослідження, зокрема педагогічне, не може бути без гіпотези, без зазначення того, що саме буде впродовж його здійснення перевірятися.

2. Дискусійним видається обрання автором як орієнтувального трактування макроконцепту «культура» як «системи ціннісно зорієнтованих норм людського буття, які творчо засвоюються особистістю в процесі діяльності і стають складником загальної і професійної культури людини» (стор. 34–35), оскільки воно, на нашу думку, значного звужує межі його змістового наповнення.

3. У роботі абсолютно правомірно і компетентно схарактеризовано комунікативний складник професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (підрозділ 1.1), хоча завданнями дослідження цього не передбачалося.

4. У дослідженні авторка послуговується терміном «дошкільний навчальний заклад», хоча Законом України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту», який набрав чинності 28.09.2017 р., було внесено зміни до Закону України від 11.07.2001 № 2628-III «Про дошкільну освіту», зокрема, термін «дошкільний навчальний заклад» змінено на «заклад дошкільної освіти».

5. Вважаємо недоцільним розглядати в контексті проблеми «професійна культура» дослідження, пов'язані з готовністю (с. 29–30), а тим більше визначати поняття «готовність майбутніх вихователів до здійснення професійної комунікації», оскільки це окрема і досить серйозна тема дослідження.

6. Завданнями дослідження не передбачено розроблення методики визначення рівнів сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, сутність якої розкрито в підрозділі 3.1 та додатках А, Б, В, Г, Д. Цей здобуток авторки слід було також включити до практичного значення одержаних у дослідженні результатів.

7. Шосте зауваження пов'язане з невдалою, на мою думку, назвою рівня – «середній». Як відомо, «середній» тлумачиться «як такий, що міститься в середині, між двома особами, предметами, явищами; який однаково віддалений від кінців, країв чого-небудь» (Академ. тлумачний словник). Отже щодо сутнісної характеристики рівня більш доречною є назва «задовільний».

Висловлені зауваження і міркування носять дискусійний характер і мого бачення окремих положень дисертації і аж ніяк не знижують загальну досить високу оцінку виконаного Л. В. Мороз-Рекотовою дослідження.

Висновок: кандидатська дисертація Лесі Вікторівни Мороз-Рекотової з теми «Формування професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів» є самостійною завершеною працею, яка містить отримані нові, науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, що є вагомим науковим доробком у теорії і практиці професійної освіти, відповідає вимогам МОН України «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського»

І. А. Княжева

